

משפטים ג

לה גו' את מספר ימיך אמלא" נאמר:
 „אתי אימתי אשלח לפניך והמותי את כל
 העם גו' ושלחתי את הצרעה גו' וגרשה
 את החוי גו'” (ועוד כמה פרטים ע"ד
 גירוש האומות מן הארץ וירושת הארץ)
 – ובדאי לא יתכן לומר שכל הבטחות
 אלו הן „בלי תנאי”, שהרי הן הן ההבט-
 חות האמורות לפניך על תנאי ד, אם
 שמוע תשמע בקולו גו' – ואיבתי את
 אויבך גו' ילך מלאכי לפניך והביאך
 אל האמורי גו' והכחדתיו. ופרשה זו
 (ד, לא תהי' משכלה גו'") היא בהמשך
 לפרשה שלפני.

יש מפרשים, שהקט"ד היא רק בנוגע
 לברכה זו ד, „לא תהי' משכלה גו' ב-
 ארצך”, שמה שהכתוב מדייק בה לומר
 „בארצך”, יש משמעות, שאין ברכה זו
 תלוי' בקיום התומצ"י (דאל"כ מדוע היא
 רק „בארצך” ולא בכל מקום שמקיימים
 רצונו ית'), אלא זהו מסגולת הארץ;
 וקמ"ל רש"י שגם ברכה זו („בארצך”)
 היא על תנאי ד, אם תעשה רצוני.

אבל לכאורה גם פירוש זה דחוק, כי
 א"כ הי' לו לרש"י להעתיק גם תיבת
 „בארצך”, כיון שהיא יסוד פירושו „אם
 תעשה רצוני”.

א. „לא תהי' משכלה ועקרה בארצך
 גו'”. בפרש"י מעתיק „לא תהי' משכלה”
 ומפרש „אם תעשה רצוני”.

וכתבו מפרשים, שחידושו של רש"י
 הוא, ד, „אע"ג דכאן לא כתיב תנאי . .
 על כרחך ג"כ על תנאי קאמר, דאל"כ
 הרי נמצא משכלה”, כלומר, אע"פ שב-
 כתובים הקודמים מפורש התנאי ד, „אם
 שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר
 אדבר גו' ועבדתם את ה' אלקיכם גו'”,
 מ"מ, כיון שכאן מתחיל הכתוב „לא תהי'
 משכלה” (בלי וא"ו המוסיף), הרי מזה
 „נראה” שזו פרשה בפני עצמה והי'
 הבטחה בלתי תנאי; וזהו ששולל רש"י
 בפירושו „אם תעשה רצוני”, שגם הב-
 טחה זו היא על תנאי שבנ"י יעשו רצון
 ה', והכרחו של רש"י שגם הבטחה זו
 היא על תנאי – ד, הרי נמצא משכלה”.

ולכאורה פירוש זה דחוק הוא, דאף
 שנאמר „לא תהי' גו'” בלי ו' המוסיף –
 איך יעלה על הדעת שברכות אלו ד, לא
 תהי' משכלה גו'” שאני מכל הברכות
 שבתורה ונאמרו בלי תנאי ואינן תלויות
 במצב האדם (עד שהזקק רש"י לשלול
 קט"ד זו).

ועוד זאת: בהמשך ל, לא תהי' משכ-

(7) כג, כז ואילך.

(8) שם, כב"כג.

(9) באר בשדה. וראה גם דבק טוב כאן „שאינן

הבטחה זו תלוי' בארץ”.

(10) וכן שמוע מזה שבברכה זו לא נזכר שבאה

ע"י פעולת הקב"ה (כמו „וברך גו' והסירותי גו'”

אמלא”), אלא לשון הבטחה (ומציאות) ש, לא תהי'

משכלה גו'”. וראה לקמן סעיף ד.

(11) ע"ד מ"ב (ב, יט), והארץ משכלת”.

(1) כג, כז.

(2) גר"א. דבק טוב.

(3) ל' הגר"א.

(4) כג, כב. שם, כה.

(5) ל' הדבק טוב.

(6) ולהעיר ש, לא תהי' משכלה” היא פרשה
 חדשה (סתומה), אלא שצ"ע אם חלוקת פרשיות
 שבס"ת שייכת ללימוד פשוטו של מקרא – ראה
 לקו"ש חט"ו (ע' 423, 425 ובהערות שם).

תעשה רצוני" כוונת רש"י לשלול פירוש זה (ש"לא תהי' משכלה גו"י" הוא המשך ל"ועבדתם גו"י"):

מפשוטו של מקרא משמע, שהכוונה במ"ש "ועבדתם את ה' אלקיכם" אינה לכללות עשיית רצונו של הקב"ה (ב-שמירת התורה)¹⁴, אלא לשלילת עבודה זרה, בדפסוק שלפניו נאמר "לא תשת-חוה לאלקיהם ולא תעבדו גו"י כי הרס תהרסם גו"י (ובהמשך לזה אומר) ועבדתם את ה' אלקיכם" (שלילת עבודה זרה¹⁵).

ודייק רש"י בפירושו על "לא תהי' משכלה", ושינה מלשון הכתוב, "ועבדתם" וכתב "אם תעשה רצוני", והיינו שהתנאי לברכה זו אינו ה"ועבדתם" שבפסוק זה קודם, אלא עשיית רצונו (דהיינו עשיית המצוות), וכתוב זה קאי אלפני פניו, תחילת הענין, ששם נאמר¹⁶, "השמר מ-פניו ושמע בקולו גו"י אם שמוע תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר"¹⁶, דהיינו עשיית כל המצוות, דכאשר ישראל יעשו רצונו, הרי נוסף על כל ההבטחות ש-נכתבו לעיל ("ואיכתי גו"י והביאך גו"י"), הנה עוד זאת, "לא תהי' משכלה גו"י".

[אלא שהכתוב מפסיק ביניהם (בתור "מאמר המוסגר") באזהרת ע"ז, דבהמשך להנזכר בכתוב ע"ד "האמורי והחתי גו"י"¹⁷, מזהיר שלא יכשלו בעבודה זרה של יושבי הארץ, "לא תשתחוהו גו"י ולא תעבדו גו"י (אלא) ועבדתם את ה' א" (וכן

ועוד זאת: עפ"י צ"ע למסקנת רש"י, שגם ברכה זו תלוי' בעשיית רצונו של הקב"ה – מדוע ניתנה ברכה זו רק ב-ארצך ולא בכל מקום המצאו של איש ישראל העושה רצונו ית' (כמו שאר ה-ברכות)¹²?

ב. והנה הרא"ם כתב, שכוונת רש"י במ"ש "אם תעשה רצוני" היא "כאילו אמר ועבדתם את ה' וברך את לחמך ואת מימך ולא תהי' משכלה ועקרה כו" ש-פירושו עבדו את ה' וזכה יבורך לחמך ומימך ולא תהי' משכלה כו"י, והיינו ש"לא תהי' משכלה גו"י" הוא המשך לסיום הכתוב שלפניו ("ועבדתם את ה'") וברך את לחמך ואת מימך והסירותי מחלה מקרבך" (וכן פירושו כמה פשטנים, כמו האבן עזרא, רמב"ן ועוד)¹³.

ונראה מדבריו, שרש"י בא בפירושו כאן (לא לשלול קס"ד שברכה זו ניתנה בלי התנאי דשמיעה בקולו של הקב"ה – אלא) ליישב מ"ש "לא תהי' משכלה" בלי וא"י המוסיף, וקמ"ל רש"י שזהו דרך הכתובים, דהוי כאילו כתוב "ולא תהי' משכלה" בתוס' וא"י.

אבל לכאורה קשה לפרש כן בלשון רש"י "אם תעשה רצוני", דלפ"ז העיקר חסר מן הספר, והו"ל לרש"י לכתוב ברור "מקרא חסר", או "מחובר למקרא של מעלה" (וכיו"ב), או "אם תעבדוני" כלישנא דקרא כאן "ועבדתם".

ולכן נ"ל להיפך, שבדיוק לשונו "אם

(14) כפירוש הראב"ע כאן. ועוד.

(15) ראה רמב"ן עה"פ. ועוד.

(16) בסגנון אחר קצת: "ועבדתם את ה' א" הוא קבלת מלכותו של הקב"ה, ו"אם תעשה רצוני" – קבלת (ועשיית) מצוות (ע"ד רש"י אחרי ית, ב).

(16) כג, בא-כב.

(16*) וכ"כ בגו"א כאן.

(17) כג, כג.

(12) בבאר בשדה שם, ד"בחור"ל אפי' עושים רש"מ בני חיי ומזוני לאו בזכותא תליא מילתא אלא במולא ולז"א בארצך שאינה תחת המול שה' דורש אותה". אבל לכאורה אינו ע"ד הפשט. ובכל אופן, הו"ל לרש"י לפרשו.

(13) וראה גם ע"ד החסידות – תי"ח ואוה"ת

פרשתנו עה"פ.

הבאה על ידי עשיית רצונו של הקב"ה, שהברכה נמשכת לא רק להאדם העושה רצונו, אלא מביאה ברכה לכל ארץ ישראל כולה.

ועפ"ז מובן בפשטות הטעם שברכה זו היא (א) שכר על "תעשה רצוני" (קיום "כל אשר אדבר" ולא רק על "ועבדתם את ה'א" (שהוא רק שלילת ע"ז כנ"ל) – כי ברכה גדולה כזו דורשת קיום כל המצוות, (ב) רק "בארצך" ולא בחוץ לארץ – כי ברכה זו קשורה בעשיית רצונו ית' בארץ ישראל, דכיון שזהו ה' מקום המיוחד והנעלה שהכין הקב"ה עבור בני" (כמפורש בפסוקים שלפנ"ז) "ולהביאך אל המקום אשר הכינתי" (20) לכן, עשיית רצונו ית' בארץ זו פועלת ברכה מיוחדת לכל הארץ כולה (משא"כ בחו"ל שנמשכת הברכה (ד"לא תהי' משכלה ועקרה") רק לאדם זה העושה רצון ה').

[ובזה אתי שפיר גם החילוק בין שני חלקי הכתוב – (א) "לא תהי' משכלה גו' בארצך", (ב) "את מספר ימין אמלא" (בלי הדגשה שזהו רק בארצך) – כי החלק הראשון מדבר בברכה הנפעלת בכל הארץ, ובחלקו השני מפרט הכתוב ברכה מיוחדת להאדם העושה רצונו – "את מספר ימין אמלא", היינו בכל מקום מושבו של כאו"א מישראל, גם בחוץ לארץ].

ד. ויש להוסיף עוד (ע"פ פנימיות הענינים):

השכר המגיע ע"ז – "וברך את לחמך גו' והסירותי גו' מקרבך" (21).

וע"פ זה מתורץ לשון הכתוב "לא תהי' משכלה גו'" (בלא וא"י המוסיף), כדי להפסיקו מכתוב שלפנ"ז, ולהדגיש שאינו המשך ל"ועבדתם את ה'א", אלא קאי אלפני פניו.

ג. וצריך ביאור בתוכן הענין: מה נשתנתה ברכה זו ד"לא תהי' משכלה", שהיא באה דוקא בגלל עשיית רצונו ("אם תעשה רצוני"), ולא (רק) בגלל "ועבדתם את ה'א" (כהברכות ד"וברך את לחמך . . מימך והסירותי גו')?

ויש לומר בזה בהקדם הטעם שה' כתוב מדייק "לא תהי' משכלה גו' בארצך", דלכאורה קשה (כנ"ל סעיף א): כיון שגם ברכה זו היא על תנאי ד"אם תעשה רצוני", מדוע ניתנה הברכה רק "בארצך", ולא בכל מקום שישראל עושים רצונו של הקב"ה?

והביאור – בפשטות (עד שאין רש"י צריך לפרשו): הפירוש ד"לא תהי' משכ" לה גו' בארצך" הוא פשוטו כמשמעו – שברכה זו אינה (רק) לאדם פרטי, לזה שעושה רצונו של הקב"ה, אלא ברכה לארץ, "לא תהי' משכלה גו' בארצך", והיינו, שהברכה היא להארץ, ש"אם תעשה רצוני" משתנה טבעה להיות ארץ שאין בה "משכלה ועקרה".

ונמצא, שהוספת התיבה "בארצך" לא באה להגביל ברכה זו (שהיא רק בארץ ישראל), אלא אדרבה, להגדיל הברכה

19) שלכן המתין בברכה זו עד אחרי "ועבדתם גו'", דקאי בזמן שישראל יושבים בארצם – משא"כ תחילת הפרשה (הנה אנכי שולח מלאך גו') וכן הכתובים שלאחרי "לא תהי' משכלה גו'" (אם אימתי אשלח גו') קאי בזמן שהיו ישראל במדבר.

20) כג. כ. וראה רש"י שם.

21) ראה מדרש לקח טוב עה"פ.

18) משא"כ כאשר "תעשה רצוני" (בקיום כל המצות) – הרי מפורש במ"א "אם שמעו תשמעו לקול ה' גו' והאזנת למצותיו ושמרת כל חוקיו (אוי) כל המחלה גו' (מלכתחילה) לא אשים עליך" (בשלח טו, כו).

משא"כ כאשר, תעשה רצוני" – אזי בא השכר בהבטחה, "לא תהי' משכלה גוי' בארצך את מספר ימיו אמלא", באריכות ימים ושנים טובות בפשטות,

וזוכים לירושת הארץ, עד ל"ושתי" את גבולך מים סוף ועד ים פלשתים וממדבר עד הנהר", שזה"ה הפסוק מדבר בלעת"ל בקיום היעוד²⁶, "כי ירחיב ה' את גבולך" ונאמר²⁷, "וירד מים עד ים ומנהר עד אפסי ארץ".

(משיחת ש"פ משפטים תשד"ח)

בשכר על "ועבדתם גוי'" נאמר, "וברך את לחמך גוי'" – לשון ברכה, ואילו כאן אומר הכתוב, "לא תהי' משכלה גוי'", שמשמעו הבטחה²².

וההפרש ביניהם: הברכה היא רק נתינת כח מלמעלה על שפע זה, אבל יתכן שיהיו מניעות ועיכובים כו' ב־ המשכת השפע למטה באופן שהברכה לא תתקיים בפועל ממש, בגשמיות כ־ פשוטה²³; משא"כ הבטחת הקב"ה על טובה אי אפשר שלא תתקיים (כמבואר ברמב"ם²⁴):

וזהו טעם החילוק, דעל "ועבדתם את ה'א", שענינו רק שלילת ע"ז (כנ"ל), בא השכר רק דרך "ברכה" ("וברך גוי'")²⁵,

(26) שנאמר בהמשך הענין (כג, לא).

(27) מדרש לקח טוב עה"פ. וראה גם ראב"ע.

(28) פ' ראה (יב, כ), וכדאיתא במכילתא (בא יב,

כה) שזוהי הכוונה ב"ושתי את גבולך גוי'".

(29) תהלים עב, ח. מדרש לקח טוב וראב"ע

פרשתנו שם.

(22) ראה גם ד"ה לא תהי' משכלה תשי"ב.

(23) ראה לקוטי ס"פ קרח. ובכ"מ.

(24) הלי' יסוהית פ"י ה"ד.

(25) ומ"ש "והסירותי מחלה" שגם הוא לשון

הבטחה, מ"מ ה"ז הבטחה הנאה בהמשך (ותלוי

ב)ברכה.

פרשת שקלים

ולכאורה שני פרטים אלו הם דבר והיפוכו: מחד גיסא מודגש במצוה זו ענין של העדר השלימות – „מחצית ה- שקל” דוקא, ומאידך – יש כאן הדגשה שמעשה הנתינה צ”ל מעשה „שלם”, „כולו כאחת בפעם אחת”, ולא נתינה ל- חצאין.

ב. ויש לבאר זה – ע”ד המוסר וה- חסידות:

ידוע הרמז בענין מחצית השקל, ש- מציאותו של הנותן אינה אלא „מחצית”, וכדי שיהי’ דבר שלם („שקל הקודש”) זקוק הוא ל„מחצית” שני’. ואחד הביאור רים בזה הוא: שני ה„חצאים” (של „שקל הקודש”) מרמזים על הקב”ה ובניי, כי הקב”ה וכנסת ישראל נמשלו כביכול, ש- כל אחד מהם הוא „פלג גופא”⁸ (מחצית). וכתורת הרב המגיד עה”פ⁹, „עשה לך שתי חצוצרות”, ד„חצוצרות” היינו „חצאי צורות”, ו„שתי חצוצרות” מרמזים על הקב”ה וכנס”י, ש„שניהם ביחד הוי צורה שלימה”.

ופירוש הדברים מובן ע”פ המבואר

א. במצות נתינת מחצית השקל מצינו שני פרטים מיוחדים:

(א) החפצא שבו נעשית המצוה צ”ל „מחצית השקל”, ולא „שקל שלם”, ועד שבכתוב מודגש פרט זה ביותר, שלא נאמר „עשר גרה” (כמו שממשיך בכתובי „עשרים גרה השקל”) אלא „מחצית ה- שקל”. וכך הוא גם החיוב לדורות, כנ- פסק ברמב”ם, „מחצית השקל זו מצותה שיתן מחצית מטבע של אותו הזמן אפילו הי’ אותו מטבע גדול משקל הקדש”.

והדגשה זו על „מחצית” דוקא (ולא „עשר גרה”, שהוא מספר השלם) יש בה חידוש לגבי כל עניני המקדש (וקדושה בכלל), שצריכים להיות „שלימים” ו- „תמימים”, כמו: כלי שרת מקדשין דוקא כשהם שלמים ומלאים, קרבנות צ”ל תמימים דוקא (ולא בעלי מום) וכן הכהן המקריב צ”ל תמים, ועוד – ואילו כאן הדיוק הוא שצ”ל „מחצית” דוקא ולא דבר שלם.

ב) בנוגע למעשה הנתינה פסק ה- רמב”ם⁵ שמחצית השקל „אינו נותנו ב- פעמים רבות, היום מעט ולמחר מעט, אלא נותנו כולו כאחת בפעם אחת”. שגם זה חידוש לגבי שאר חיובי ממון, שלא מצינו שיהי’ חיוב לתת כל הסכום שהוא חייב בו „כאחת בפעם אחת”, משא”כ כאן שחייב ליתן „כולו כאחת בפעם אחת”⁶.

מות). ביאר הר”פ פערלא לסה”צ רס”ג (מ”ע ו’ צב, ג-ד). מ”ע כ’ (קמח, ג ואילך). ועוד. וראה בארוכה לק”ש חט”ו ע’ 384 ואילך.

7) ראה אוה”ת תשא ע’ איתתמו ואילך. וראה שם ע’ איתתקיא.

8) זח”ג ו’, ב. קט, ריש ע”ב.

9) בספרו אור תורה (מה, ד ואילך). הובא ב- אוה”ת תשא שם ע’ איתתמה (וראה אוה”ת בהעלותך ע’ שסט). ונת’ בארוכה באוה”ת לתהלים (יהל אור) ס”ע שנו ואילך. המשך תער”ב פרק שפד ואילך.

10) בהעלותך י, ב.

1) תשא ל, יג.

2) הל’ שקלים פ”א ה”ה.

3) ראה ראב”ע לשמות ג, טו. פרדס שער ב’.

4) זבחים פח, א.

5) ריש הל’ שקלים.

6) וראה צפ”ע ריש הל’ שקלים (ובעוד מקו-